

ЦЕРКОВНА СТАРОВИНА

УДК 94(477)

Анна Морозова

З ІСТОРІЇ СТАВЛЕННЯ ПАРАФІЯЛЬНОГО СВЯЩЕНИКА В СЕРЕДИНІ XVIII ст.

У статті оприлюднений договір 1749 р. між кандидатом на парафіяльного священика Андрієм Воронецьким та парафіянами Михайлівської церкви містечка Вороніж Воронізької сотні Ніжинського полку.

Ключові слова: священик, парафіяни, договір, треби.

З початку XVIII ст. у складі, правах, організації та матеріальному забезпеченні білого духівництва відбулися такі значні зміни, які зробили синодальний період абсолютно особливою епохою в історії парафіяльного духівництва. Введення державної церковності змінило структуру Церкви, а тим самим – і становище парафіяльного духівництва. Державна влада все більше впливала на формування умов життя парафіяльного духівництва. Підсумком цього процесу стало перетворення парафіяльного духівництва на духовний стан [1].

У XVIII ст. зберігався виборний порядок призначення до парафій священиків, встановлений ще Стоглавим собором. Указ Монастирського приказу 1701 року ввів правило представляти парафіянам єпископа не одного, а кількох кандидатів, супроводжуючи представлення грамотою, в якій визначався тільки розмір плати за треби та інших відрахувань на користь церкви. Хоча на практиці вибори часто замінялися купівлею церковних посад у парафіян, але як би там не було, заміщення посад парафіяльних священиків було справою вільної згоди між парафіянами та кандидатом [2, 210]. При заміщенні тієї чи іншої вакансії враховувались інтереси трьох сторін: єпархіального начальства, парафії та самого кандидата.

Право поставляти парафіяльних священиків за Духовним регламентом 1721 р. було надано єпископам за поданнями або «заручним» парафіян; та кандидати повинні були також пройти архієрейську школу [3].

Кандидат прибував до єпархіального управління з договором, який він укладав з парафіяльною громадою, і після здачі іспиту отримував від єпископа грамоту та висвячувався у священика. Навчання кандидатів (ставлеників) проводилося спеціальними екзаменаторами або викладачами, здебільшого з учених ченців, і тривало, дивлячись на здібності учня, місяців три або навіть довше [1].

Саме такий договір, датований травнем 1749 року, виявлений у фонді Чернігівського духовного правління Держархіву Чернігівської області. Після тексту договору містяться відмітки про проходження А. Воронецьким навчання.

Треба відзначити, що матеріальне становище парафіяльного духівництва на початку XVIII ст. було хитким і мізерним.

Прибуток парафіяльного священика в першу чергу залежав від плати за треби, на які твердих розцінок фактично не було. За панування виборного принципу парафія укладала з кожним новим священиком договір, в якому фіксувалась і винагорода за

© Морозова Анна Валеріївна – кандидат історичних наук, головний спеціаліст відділу використання інформації документів Держархіву Чернігівської області.

відправлення треб. Такого роду договори були особливо розповсюджені в Україні [4, 189–194, 196, 199–201].

Через 40 днів після пологів жінка разом з дитиною приходила до церкви для здійснення обряду «воцерковлення». За читання так званої «сорокової» молитви священник брав 1 – 2 копійки [5, 508].

Таїнство хрещення також було обов'язковим. Хрещення повинно було відбуватися в церкві, а не вдома, за винятком випадків крайньої потреби [6, 506].

При укладанні шлюбу стягувалося особливе мито за вінчання. Вінчатися слід неодмінно в своїй парафії. Монополія на укладення шлюбу породжувала зловживання з боку священнослужителів. Ціну за здійснення таїнства вони встановлювали самостійно, що лягало важким тягарем на наречених [5, 506].

За вінчання за законом належало платити 10 копійок. Найчастіше доводилося платити від 20 до 50 копійок. З багатих прихожан брали до одного рубля [5, 508].

За поховання дорослого селянина слід було платити 10 копійок, за немовля – 3 копійки. На практиці відбувалося дещо інакше. За відспівування дітей зазвичай платили до 10 копійок, дорослих – до 30 копійок. Отримана сума ділилася між усім причтом. Цікаво, що місцевий священник вважав за можливе отримати винагороду навіть у тому випадку, якщо в момент смерті прихожанина він був відсутній у церкві і небіжчика відспівував священник іншої церкви.

Розміри винагороди за молебні й поминання родичів взагалі не встановлювалися законом і повністю залежали від бажання парафіян. За простий молебен селянин платив від 3 до 5 копійок, за молебен з акафістом (церковний гімн) – від 10 до 25 копійок.

Треби, пов'язані з молитвами за упокій померлих, були дуже різноманітні. Сюди відносилося просте поминання під час служби, панахида та заупокійна обідня. Служба в третій день після смерті називалася «третина», в дев'ятий день – «дев'ятина», в двадцятий – «полусорочинами», в сороковий – «сорочинами». Іноді замовляли «сорокоуст», тобто сорок обідень за покійним. Нарешті, іноді просили занести ім'я в синодик.

За поминання різних осіб і родичів парафіяни сплачували священникові від 1 до 50 копійок, найчастіше від 2 до 10 копійок. За запис в синодик сплачували 25 – 50 копійок, за велику панахиду – від 6 до 10 копійок. Заупокійні відправи, «третина», «дев'ятини», «полусорочини», «сорочини» обходилися від 8 до 20 копійок кожна. Звичайною платою було 10 копійок. Гроші ділилися між усім причетом. За «сорокоуст» нижчої платою був один рубль [5, 508 – 510].

Якщо священника звали при закладці нової хати, то відповідно запрошували освятити її на новосілля. Служився з даного приводу молебен. Освящався також виритий колодязь.

Уряд прийшов до усвідомлення необхідності встановити законом розмір винагород за треби, але зроблено це було лише при Катерині Великій, коли в 1765 році Сенатом був виданий відповідний указ.

Оприлюднений договір дозволяє порівняти загальноприйнятий розмір винагороди священнику за виконання треб та затверджений між священником та парафіянами Михайлівської Воронізької церкви. Документ друкується зі збереженням орфографічних та стилістичних особливостей. Слова, написані під титлом, розшифровані із зазначенням скорочених букв у дужках.

1. *Смоліч І. К.* История Русской Церкви. 1700-1917 гг. // [Интернет-ресурс] <http://www.sedmitza.ru/lib/text/439977/>

2. *Никольский Н.* История русской церкви. – 3-е изд. – М.: Политиздат, 1985. – 448 с.

3. Духовный регламент. – М.: Синодальная типография, 1804. – 160 с. // [Интернет-ресурс] <http://www.krotov.info/acts/18/1/1721regl.html>

4. *Знаменский П.* Приходское духовенство в России со времени реформы Петра. – Казань: Университетская типография, 1873. – 850 с. // [Интернет-ресурс] <http://e-heritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=46861164>

5. *Семевский В. И.* Сельский священник во второй половине 18 века. Очерк из исторического исследования // Русская старина. – 1877. – Т. XIX. – Вып. 8. – С. 502 – 538.

1749 году майа «__»¹ дня постановление настоятелю п(ре)п(одобному) Андрею Воронецкому от парохиян церкви Свято-Михайловской Воронежске поступается роковщини в год от парохиянина пахотного полчетверика ржи, а от убогшого гречки полчетверика или овса полчетверика ж без спору. А не у пахаров деньгами по пять копеек.

Когда родится дитина, баба прииде принесе хлеб за м(о)л(и)тву, прийдут христити кум и кума – за окрещение з обоих по две копейки.

За освящение дому или что иное: колодязь и прочое – десять копеек.

З парохияльного молодика и девки за обвенчание настоятелю з векариями десять копеек.

З другой парохии молодика присталого к девице и жить в сей Михайловской *парохии*² желающого – з такого взять з векариями 30 копеек.

За обвенчание оних, когда ж поиде в иную парохию, – взять з него 60 копеек или больш.

Когда з иной парохии мещанин озьмет во свою парохию девку, видя по его имуществу взять с него за обвенчание со всеми причетники рубля, полтора или два.

Которие живут у господарей подсосудки хочут ожениться н(а)шей парохии, то у воле настоятеля що з них взять.

Ежели з другой парохии н(а)шу поимлет удову в другую ж парохию, то видячи по имуществу его так и взять надлежит.

Когда ж значних парохиян хто озьмет чужостранний или из иной парохии девку или удову, то у воле настоятеля.

За умерших, хто знатний умре, поеднает сорокоуст с панахидами – чотири рубли настоятелю з векариями, дьячком и пономарем.

За самый похорон 10 копеек.

Великий мл(а)д(е)нческий похорон – 10 копеек, младенческий малий – пять копеек.

Хто изволит панахиду отправлять – 10 копеек.

По умершему, хто изволит Ева(н)голие читать, за столп Ев(ан)г(о)лия две гривни. Когда парохиянин изволит заздоровний обед чинити (без панахиды) – 10 копеек, з панахдою же – 20 копеек.

Хто схочет молебен отправить – 10 копеек.

Хто пожелает в церкви положитися, на церковь 10 рублей, а принимать оте деньги ктитарам, а не священнику.

Когда кто пожелает годовий сорокоуст нанять, то у воле настоятеля з векариями, дьячком и пономарем, також и акафисты годовие и полгодовие в воле ж настоятеля.

Зборных мысочних денег настоятелю и векариям не брать, як и прежде было, кроме дьячка и панамара.

Понеже настоятель векариев принял с третой доле дохода своего, *повинни тим они контентовать за освящение пасок по деньге попове настоящему*³.

Бунчуковий товарищ Василь Лазаревич

Бунчуковий товарищ Григорий Александрович

Старший войсковый канцелярист Матвей Холодович

Сотник воронежский Андрей Холодович

Войсковой канцелярист Николай Давидович

Значковый товарищ Григорий Яковлев Ясечко

Значковый полку Нежинского товарищ Леонтий Симоновский

Андрей Тупицкий, мещанин прихода того ж

мещанин воронежский Иосиф Гречка

ктитор Иван Сухман да того ж прихода парохияни Петро, Иван, а вместо их, яко неграмотних, по их прошению тоей церкви викарий Тимофей Могилевский руку приложил

ктитор Иван Демьянов

1 Число у документі не вказане.

2 Виділені курсивом слова вписані між рядків.

3 Виділені курсивом слова в тексті дописані автором.

Вышшеписанным прихожанским определением я, когда буду священником при их, прихожан, церкви, имею быть доволен и впредь от определении мне сверх прописанных [в] том определении каких доходов как Его Преосвященства так и духовной консистории упреждать не буду. Андрей Воронежский

Сии презента за аккольством Андреем Воронежским к соборной воронежской С(вя)того Архистратига Хрситового Михаила церкви во иерея на всю парахию *за настоятеля* протующимся по рассмотрению явились исправны. Лет же ему от роду по его сказке 29.

писарь иеромонах Антоний
архидиакон Иннокентий

Андрей Воронежский во чтении совершенен. 1749 года майа 24-го дня. К исповеди.

Андрей Воронежский был у мене на исповеди и совесть свою открыл, которого совесть достойна иерейского чина.

Катедральный духовник иеромонах Самуил.

К научению иерейская должности.

Ясне в Б(о)гу Преосвященнейший Владыко!

Андрей Воронежский иерейской должности научен. Свидетельствую 1749 года майа 26-го. Каминаторское звание содержащий иеромонах Георгий Префект.

Андрей Воронежский пос(вя)щен в придворной Кудравской церкви во диакона июня 1-го дня, а во веря 2-го д(ня) в той же подворной церкви.

К наставлению во священнослужениях, литургии с(вя)того Иоанна Златоустого, Преждедсвященных и прочих.

Преосвященнейший владыко!

Иерей Андрей в священнослужениях, литургии с(вя)того Иоанна Златоустого, преждеосвященных и протчи совершенно наставлен.

Свидетельствую иеромонах Ирадион.

Иерею Андрею грамота печатная за подписом Преосвященнейшаго архипастыря нашего руки выдана 1749 года июня 10-го дня.

Держархів Чернігівської обл., ф. 679, оп. 2, спр. 1558, арк. 80 – 81 зв. Рукопис, оригінал.

Anna Morozova. Из истории поставления приходского священника в середине XVIII в.

В статье опубликован договор 1749 г. между кандидатом на должность приходского священника Андреем Воронежским и прихожанами Михайловской церкви м. Воронеж Воронежской сотни Нежинского полка.

Ключевые слова: священник, прихожане, договор, требы.

Anna Morozova. From the history of the placing of parish priest in the middle of the XVIII century

The article published the contract of 1749 between the candidate for the post of parish priest Andrei Voronetsky and the parishioners of St. Michael's Church in Voronezh, Voronezh hundreds of Nezhinsky regiment.

Keywords: priest, parishioners, contract, demand.